

LATVIJAS REPUBLIKAS SATVERSMES TIESA

SPRIEDUMS

LATVIJAS REPUBLIKAS VĀRDĀ

Rīgā 2012. gada 20. aprīlī

lietā Nr. 2011-16-01

Latvijas Republikas Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētājs Gunārs Kūtris, tiesneši Kaspars Balodis, Aija Branta, Kristīne Krūma, Uldis Ķinis un Sanita Osipova,

pēc Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas (turpmāk – Pieteikuma iesniedzēja) pieteikuma par lietas ierosināšanu,

pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 1. punktu, 17. panta pirmās daļas 9. punktu, kā arī 19.¹ un 28.¹ pantu,

rakstveida procesā 2012. gada 27. martā tiesas sēdē izskatīja lietu

„Par Maksātnespējas likuma 62. panta pirmās daļas un Civilprocesa likuma 363.² panta otrās daļas normu, ciktāl tās neparedz tiesas tiesības atbrīvot personas no depozīta iemaksas, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. pantam”.

Konstatējošā daļa

1. Saeima 2010. gada 26. jūlijā pieņēma Maksātnespējas likumu, kas stājās spēkā 2010. gada 1. novembrī.

1.1. Maksātnespējas likuma 62. panta pirmā daļa nosaka: „Juridiskās personas maksātnespējas procesa pieteikuma iesniegšanas priekšnoteikums ir juridiskās personas maksātnespējas procesa depozīta iemaksa divu minimālo

mēnešalgu apmērā Maksātnespējas administrācijas speciāli izveidotajā kontā.” Savukārt Civilprocesa likuma 363.² panta otrā daļa nosaka: „Iesniedzot maksātnespējas procesa pieteikumu, kreditors pievieno dokumentus, kas apliecina valsts nodevas un citu tiesas izdevumu, kā arī maksātnespējas procesa depozīta samaksu” (turpmāk – apstrīdētās normas).

1.2. Līdz Maksātnespējas likuma spēkā stāšanās brīdim spēkā esošajā regulējumā par maksātnespējas procesa pieteikuma iesniegšanu tiesā bija noteikta tikai valsts nodevas un citu tiesas izdevumu samaksa. Saskaņā ar jaunā Maksātnespējas likuma 62. panta pirmo daļu kā juridiskās personas maksātnespējas procesa pieteikuma iesniegšanas priekšnoteikums papildus valsts nodevas samaksai tika noteikta juridiskās personas maksātnespējas procesa depozīta (turpmāk – Depozīts) iemaksa divu minimālo mēnešalgu apmērā. Attiecīgi ar prasību iesniegt Depozīta samaksu apliecinošu dokumentu papildināta arī Civilprocesa likuma 363.² panta norma, kas nosaka maksātnespējas procesa pieteikuma saturu un pieteikumam pievienojamos dokumentus.

2. Pieteikuma iesniedzēja – **Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģija**, izskatot Annas Šeiko, Lidijas Timoščukas, Olgas Suhodoļskajas, Tatjanas Baranovas un Allas Gostevas (turpmāk – Pieteicējas) blakus sūdzību (lieta Nr. CA-3507-11/28) par Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesas 2011. gada 10. marta lēmumu, ar kuru atstāts bez virzības iesniegtais maksātnespējas procesa pieteikums attiecībā uz SIA „Jumaks”, pieņēma lēmumu apturēt tiesvedību un vērsties Satversmes tiesā ar pieteikumu par apstrīdēto normu atbilstību Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 92. panta pirmajam teikumam.

2.1. Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesa ir apmierinājusi katras Pieteicējas atsevišķu prasību pret SIA „Jumaks” daļā par darba samaksas piedziņu. Attiecīgie spriedumi ir stājušies spēkā.

2011. gada 9. martā Pieteicējas iesniegušas Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesā maksātnespējas procesa pieteikumu, lūdzot tiesu ierosināt un

pasludināt SIA „Jumaks” maksātnespējas procesu. Pieteikumā norādīts, ka SIA „Jumaks” joprojām neesot izmaksājusi darba samaksu, turklāt ar piespiedu izpildes līdzekļiem neesot bijis iespējams izpildīt tiesas nolēmumus par darba samaksas piedziņu. Vienlaikus Pieteicējas lūgušas tiesu atbrīvot tās no tiesas izdevumu nomaksas, kā arī no Depozīta iemaksas, norādot, ka Pieteicējām neesot līdzekļu šādu izdevumu samaksai.

Ar Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesas 2011. gada 10. marta lēmumu Pieteicēju pieteikums, pamatojoties uz apstrīdētajām normām, atstāts bez virzības, nosakot termiņu trūkumu novēršanai, tajā skaitā Depozīta iemaksu apliecināšana maksājuma uzdevuma iesniegšanai tiesā.

Par minēto lēmumu Pieteicējas iesniedza blakus sūdzību, lūdzot šo lēmumu atcelt un nodot lietu jaunai izskatīšanai pirmās instances tiesai, jo maksātnespējas procesa pieteikuma iesniegšanas priekšnoteikums – dokuments, kas apliecina Depozīta iemaksu, – ierobežojot Pieteicējām Satversmes 92. panta pirmajā teikumā paredzētās tiesības uz taisnīgu tiesu.

2.2. Pieteikuma iesniedzēja pauž viedokli, ka apstrīdētās normas neatbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

Pieteicējām labvēlīgos tiesas nolēmumus par darba samaksas piedziņu neesot bijis iespējams izpildīt ar piespiedu izpildes līdzekļiem. Turklāt finanšu līdzekļu trūkuma dēļ Pieteicējām esot liegta arī iespēja iesniegt maksātnespējas procesa pieteikumu attiecībā uz darba devēju. Līdz ar to Pieteicējām faktiski vispār tiekot liegta iespēja saņemt ar tiesas nolēmumu piespriesto darba samaksu, kuru parādnieka maksātnespējas procesa gadījumā būtu iespējams izmaksāt no darbinieku prasījumu garantiju fonda (turpmāk – Garantiju fonds) līdzekļiem atbilstoši likumam „Par darbinieku aizsardzību darba devēja maksātnespējas gadījumā”. Pieteikuma iesniedzēja uzskata, ka tādā veidā apstrīdētās normas ierobežo personu tiesības uz brīvu pieeju tiesai.

Pieteikuma iesniedzēja norāda, ka apstrīdētajās normās ietvertais ierobežojums attiecībā uz pieeju tiesai neatbilst samērīguma principam. Leģitīmo mērķi – nodrošināt pienācīgu jebkuras juridiskās personas maksātnespējas procesa norisi – esot iespējams panākt ar saudzējošākiem,

personas tiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem. Likumdevējs, uzliekot par pienākumu iemaksāt Depozītu visām personām, tai skaitā arī darbiniekiem, neatkarīgi no to mantiskā stāvokļa, neesot izvērtējis šā pienākuma atbilstību Satversmes 92. panta pirmajam teikumam. Ja nav paredzēta iespēja personu atbrīvot no Depozīta iemaksas, personas pieeja tiesai kļūstot atkarīga no tās finansiālajām iespējām.

Pieteikuma iesniedzēja pauž viedokli, ka, ieviešot noteiktus maksājumus, kas nepieciešami, lai persona varētu īstenot savas tiesības uz brīvu pieeju tiesai, likumdevējam bija jāparedz iespēja atbrīvot no Depozīta iemaksas tās personas, kurām nav nepieciešamo finanšu līdzekļu.

3. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – **Saeima** – uzskata, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

Saeima norāda, ka, pieņemot apstrīdētās normas, notika atteikšanās no valsts finansējuma maksātnespējas procesos. Tā vietā esot ieviests Depozīts, kuru kā drošības naudu iemaksā maksātnespējas pieteikuma iesniedzējs. Depozīta mērķis esot segt minimālās maksātnespējas procesa izmaksas, ja parādniekam nebūtu pietiekamu aktīvu.

Vēršanās tiesā ar pieteikumu par juridiskās personas maksātnespējas procesa uzsākšanu neesot vienīgais darbinieku tiesību aizsardzības mehānisms gadījumā, kad darba devējs – juridiskā persona – nav izmaksājis darbiniekiem darba samaksu. Lai panāktu savu tiesību aizsardzību, darbinieki varot vērsties tiesā un, pirmkārt, izmantot Civilprocesa likuma 50.¹ nodaļā paredzēto saistību piespiedu izpildīšanu brīdinājuma kārtībā. Otrkārt, izmantot Civilprocesa likuma ceturtajā sadaļā paredzēto prasības tiesvedības kārtību. Likumdevējs esot paredzējis vismaz divas tiesiskās aizsardzības iespējas darbiniekiem, kuriem darba devējs nav izmaksājis paredzēto darba samaksu. Abos minētajos gadījumos likumdevējs esot arī paredzējis darbinieku atbrīvošanu no tiesas izdevumu samaksas.

Saeima uzsver, ka apstrīdētajās normās ietvertais ierobežojums atbilst Satversmes 92. pantam. Tas noteikts ar Satversmē un Saeimas kārtības rullī

paredzētajā kārtībā pieņemtu un izsludinātu likumu. Ierobežojumam esot leģitīms mērķis – citu cilvēku tiesību aizsardzība, jo Depozīts pildot zināmu „filtra” funkciju un ļaujot atslogot gan tiesu darbu, gan arī maksātnespējas procesu norisi kopumā. Likumdevēja izraudzītais līdzeklis esot piemērots leģitīmā mērķa sasniegšanai. Pirmkārt, tirgus pats finansējot maksātnespējas procesus, un valstij neesot jāatērē līdzekļi. Tādā veidā apstrīdētajās normās ietvertais regulējums veicinot privāto iniciatīvu šajā jomā un ierobežojot valsts līdzdalību privāttiesiskajās attiecībās. Otrkārt, Depozīts kalpojot kā filtrs, lai sadalītu neaktīvo un maksātnespējīgo uzņēmumu plūsmu starp maksātnespējas procesu un vienkāršoto likvidāciju. Likumdevējs esot prezumējis, ka maksātnespējas procesa pieteicēji būs gatavi maksāt Depozītu tikai tad, ja būs pietiekami pārliecināti, ka parādniekam būs maksātnespējas procesā atgūstami līdzekļi. Treškārt, Depozīts varot sekmēt kreditoru interesi par to, lai maksātnespējas procesā tiktu atgūti līdzekļi.

Pēc Saeimas ieskata, nav nekādu citu līdzekļu, kuri būtu tikpat iedarbīgi un kurus izvēloties pamattiesības tiktu ierobežotas mazāk jūtami. Apstrīdētās normas, kas paredz Depozīta iemaksu, esot saistītas nevis ar tiesu darbības nodrošināšanai nepieciešamo valsts izdevumu kompensāciju vai personu atturēšanu no vērsšanās tiesā ar nepamatotiem pieteikumiem, bet gan ar sprieduma par maksātnespējas procesa pasludināšanu izpildes nodrošināšanu (juridiskās personas maksātnespējas procesa izmaksas). Turklāt Depozīta iemaksātājs šo summu saņemot atpakaļ.

Saeima vērs uzmanību uz to, ka, atbrīvojot kādu personu grupu no Depozīta iemaksas, ir jārisina jautājums par juridiskās personas maksātnespējas procesa izmaksu segšanu, ja parādniekam nav līdzekļu.

4. Pieaicinātā persona – Tieslietu ministrija – uzskata, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 92. pantam.

Tieslietu ministrija norāda, ka, pieņemot jauno Maksātnespējas likumu, bija jāapsver iespēja izveidot tādu maksātnespējas procesa izmaksu finansēšanas sistēmu, kas spētu funkcionēt ilgtermiņā, turklāt bez valsts

budžeta līdzekļu piesaistīšanas. Tāpēc esot ieviests Depozīts, no kura tiekot segti maksātnespējas procesa izdevumi, ja parādniekam nav līdzekļu. Darbinieku atbrīvošana no Depozīta iemaksas būtu iespējama tikai tad, ja tiktu pārskatīta maksātnespējas procesa finansēšanas sistēma, kurā nepiedalās valsts.

Tieslietu ministrija pauž viedokli, ka Maksātnespējas likumā ietvertā iespēja darbiniekiem iesniegt maksātnespējas procesa pieteikumu tiesā ir likumdevēja piešķirtā alternatīvā iespēja atgūt nesamaksāto darba algu. Darbiniekiem esot iespēja savu nesāņemto darba algu, turklāt nemaksājot valsts nodevu, atgūt ar citiem tiesiskās aizsardzības līdzekļiem, piemēram, saistību piespiedu izpildīšanu brīdinājuma kārtībā vai prasības tiesvedības kārtībā.

Tieslietu ministrija uzskata, ka apstrīdētajās normās ietvertais ierobežojums sabalansē visas intereses, jo paredz, ka visi maksātnespējas procesa pieteikuma iesniedzēji (parādnieks, kreditors, administrators) iemaksā Depozītu.

5. Pieaicinātā persona – valsts aģentūra „Maksātnespējas administrācija” (turpmāk – Maksātnespējas administrācija) – uzskata, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

Maksātnespējas administrācija norāda, ka Depozīts kalpo par līdzekli, lai veicinātu tādu maksātnespējas procesu uzsākšanu, kuros ir iespējams īstenot maksātnespējas procesa mērķi – apmierināt kreditoru prasījumus. Depozīta samaksas pienākuma leģitīmais mērķis esot nodrošināt ne tikai jebkura maksātnespējas procesa norisi, garantējot nepieciešamo finansējumu (procesuāls ieguvums), bet arī maksātnespējas procesu (gan katra atsevišķā procesa, gan visas maksātnespējas jomas) efektivitāti, lai šo procesu rezultātā sabiedrība iegūst vislielāko iespējamo labumu.

Maksātnespējas administrācija uzsver, ka darbinieku prasījumu apmierināšana no Garantiju fonda nav darba samaksas piedziņas līdzeklis, bet gan sava veida valsts sociālā palīdzība darbiniekam, kuram darba devējs maksātnespējas dēļ nav spējis samaksāt no darba tiesiskajām attiecībām izrietošos maksājumus. Tomēr šī palīdzība darbiniekam tiekot sniegta

maksātnespējas procesa ietvaros. Līdz ar to esot nepieciešams nodrošināt pienācīgu maksātnespējas procesa finansējumu. Maksātnespējas procesa mērķis esot ne tikai darbinieku prasījumu apmierināšana, bet gan maksimāla visu kreditoru prasījumu izpilde. Tāpēc jebkuram kreditoram (arī darbiniekam), kurš vēlas iesniegt parādnieka maksātnespējas procesa pieteikumu, lai saņemtu sava prasījuma apmierinājumu, esot jāuzņemas maksātnespējas procesa finansēšanas risks. Turklāt darbiniekiem, kuri vēlas ierosināt sava darba devēja maksātnespējas procesu, esot iespēja apvienoties un iesniegt kopīgu maksātnespējas procesa pieteikumu, tādējādi Depozīta radīto finansiālo slodzi proporcionāli sadalot savā starpā.

Pēc Maksātnespējas administrācijas ieskata, darbinieka pienākums iemaksāt Depozītu ir piemērots un samērīgs līdzeklis, kas objektīvi nepieciešams, lai nodrošinātu kreditoru prasījumu apmierināšanu juridiskās personas maksātnespējas procesā.

6. Pieaicinātā persona – Latvijas Republikas tiesībsargs (turpmāk – Tiesībsargs) – norāda, ka likumdevējs var ierobežot personas tiesības uz brīvu pieeju tiesai, taču šādam ierobežojumam jābūt samērīgam.

Pēc Tiesībsarga ieskata, gadījumos, kad, piemērojot piespiedu izpildes līdzekļus, nav bijis iespējams izpildīt darbiniekiem labvēlīgus tiesas nolēmumus, darbinieku vienīgā iespēja atgūt kaut daļu neizmaksātās darba samaksas ir vērsties Garantiju fondā atbilstoši likumam „Par darbinieku aizsardzību darba devēja maksātnespējas gadījumā”. Savukārt, lai iegūtu naudu no šā fonda, uzņēmumam, no kura darbinieki vēlas piedzīt neizmaksāto darba algu, vajagot būt pasludinātam par maksātnespējīgu. Tādējādi darbinieki nevarot piedzīt savu nopelnīto darba algu un nevarot arī ierosināt maksātnespējas procesu, jo finansiālu apsvērumu dēļ nevarot atļauties veikt Depozīta iemaksu.

Tiesībsargs uzskata, ka prasība samaksāt Depozītu, ja nav paredzēts kompensējošs mehānisms šā maksājuma atcelšanai, atlikšanai vai noteikšanai samazinātā apmērā attiecībā uz personām, kuras to nevar veikt, var mazināt vai

pat liegt iespēju šai personu grupai aizstāvēt savas intereses, vēršoties tiesā. Šāds regulējums, ciktāl tas neparedz kompensējošu mehānismu, neatbilstot Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

7. Pieaicinātā persona – *Dr.iur. Irēna Kalniņa* – uzskata, ka likumdevējam, apstrīdētajās normās nosakot Depozīta maksāšanas pienākumu, bija iespēja paredzēt arī saudzējošākus līdzekļus leģitīmā mērķa sasniegšanai, proti, paredzēt iespēju atbrīvot darbiniekus no Depozīta iemaksas vai samazināt tā apmēru.

Darbiniekiem, kuri savas intereses var īstenot tikai maksātnespējas procesa ietvaros, bet kuriem nav finansiālu līdzekļu šā procesa ierosināšanai, esot liegtas efektīvas tiesības vērsties tiesā un saņemt darba samaksu. Tādējādi labums, ko iegūst sabiedrība kopumā, neesot lielāks par indivīda tiesībām un likumiskajām interesēm nodarīto zaudējumu.

Tā kā likumdevējs, pieņemot apstrīdētās normas, neesot ievērojis samērīguma principu, apstrīdētās normas neatbilstot Satversmes 92.panta pirmajam teikumam, ciktāl tās neparedz iespēju atbrīvot personas no Depozīta iemaksas vai samazināt tā apmēru.

Secinājumu daļa

8. Satversmes 92. panta pirmais teikums nosaka: „Ikviens var aizstāvēt savas tiesības un likumiskās intereses taisnīgā tiesā.”

8.1. Analizējot Satversmes 92. panta pirmo teikumu, Satversmes tiesa ir atzinusi, ka tajā minētais jēdziens „taisnīga tiesa” ietver divus aspektus, proti, taisnīga tiesa kā neatkarīga tiesu varas institūcija, kas izskata lietu, un taisnīga tiesa kā pienācīgs, tiesiskai valstij atbilstošs process, kurā šī lieta tiek izskatīta. Satversmes 92. pants paredz valstij gan pienākumu izveidot attiecīgu tiesu institūciju sistēmu, gan arī pienākumu pieņemt procesuālās normas, atbilstoši kurām tiesa lietas izskatītu kārtībā, kas nodrošinātu šo lietu taisnīgu un

objektīvu izspriešanu (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2002. gada 5. marta sprieduma lietā Nr. 2001-10-01 secinājumu daļas 2. punktu un 2007. gada 11. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2006-28-01 9. punktu*).

Tiesības uz taisnīgu tiesu nozīmē arī to, ka personai ir tiesības uz pieeju tiesai. Ja valstij ir pienākums izveidot neatkarīgas un objektīvas tiesas un pienākums nodrošināt virkni procesuālo garantiju, tad pamatota ir prasība, lai personām tiktu nodrošināta pieeja tiesai un tās varētu izmantot šīs garantijas. Kā Satversmes tiesa jau ir norādījusi, tad iztiesāšanas procesa taisnīgumam nebūtu nozīmes, ja netiktu nodrošināta šā procesa pieejamība (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2003. gada 27. jūnija sprieduma lietā Nr. 2003-04-01 secinājumu daļas 1.1. punktu, 2005. gada 17. oktobra sprieduma lietā Nr. 2005-07-01 6. punktu, un 2006. gada 14. marta sprieduma lietā Nr. 2005-18-01 8. punktu*).

Tādējādi tiesībās uz taisnīgu tiesu ietilpst arī tiesības uz brīvu pieeju tiesai (*sk. Satversmes tiesas 2003. gada 6. novembra sprieduma lietā Nr. 2003-10-01 secinājumu daļas 1. punktu*).

8.2. Apstrīdētās normas noteic, ka, personai, vēršoties tiesā ar pieteikumu par juridiskās personas maksātspējas atzīšanu, jāiemaksā Depozīts divu minimālo algu apmērā (šobrīd – 400 latu).

Nav pamatots nedz Saeimas, nedz Tieslietu ministrijas viedoklis, ka Depozīta iemaksa nav uzskatāma par šķērslī brīvai pieejai tiesai, jo tā mērķis ir saistīts nevis ar tiesu darbības nodrošināšanai nepieciešamo valsts izdevumu kompensāciju vai personu atturēšanu no vēršanās tiesā ar nepamatotiem pieteikumiem (kā, piemēram, valsts nodeva vai drošības nauda), bet gan, lai nodrošinātu sprieduma par maksātspējas procesa pasludināšanu izpildi.

Satversmes tiesa jau vairākkārt secinājusi, ka dažādu maksājumu ieviešana ierobežo pamattiesības uz brīvu pieeju tiesai (*sk. Satversmes tiesas 2005. gada 4. janvāra sprieduma lietā Nr. 2004-16-01 7.2. punktu, 2006. gada 14. marta sprieduma lietā Nr. 2005-18-01 9. punktu un 2008. gada 20. novembra sprieduma lietā Nr. 2008-07-01 6. punktu*). Bez Depozīta iemaksas nav iespējams ierosināt tiesvedību par juridiskās personas maksātspējas

procesu.

Tādējādi pienākums iemaksāt Depozītu, lai varētu iesniegt tiesā pieteikumu, atzīstams par ierobežojumu personas tiesībām uz brīvu pieeju tiesai.

9. Personas pamattiesību aizsardzība ir viens no demokrātiskas tiesiskas valsts nozīmīgākajiem pienākumiem. Valstij jānodrošina efektīva aizsardzība ikvienai personai, kuras tiesības vai likumiskās intereses ir aizskartas (*sk. Satversmes tiesas 2001. gada 5. decembra sprieduma lietā Nr. 2001-07-0103 secinājumu daļas 1. punktu*). Tāpēc personas tiesību uz taisnīgu tiesu nodrošināšana ir līdzeklis šā mērķa sasniegšanai (*sk. Satversmes tiesas 2006. gada 14. marta sprieduma lietā Nr. 2005-18-01 secinājumu daļas 10. punktu*), jo tieši no šo tiesību pienācīgas nodrošināšanas ir atkarīga arī citu personas pamattiesību aizsardzība.

Satversmes 92. panta pirmajā teikumā garantētās tiesības uz brīvu pieeju tiesai var ierobežot tikai pašos nepieciešamākajos gadījumos. Ja šāds ierobežojums tomēr ir noteikts, tad jāizvērtē, vai tas izdarīts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu, vai ierobežojumam ir leģitīms mērķis un vai ierobežojums ir samērīgs ar leģitīmo mērķi (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2003. gada 27. jūnija sprieduma lietā Nr. 2003-04-01 secinājumu daļas 1.2. punktu*).

10. Maksātnespējas likums tika pieņemts Saeimā 2010. gada 26. jūlijā un stājās spēkā 2010. gada 1. novembrī. Minētā likuma 62. panta pirmajā daļā kā priekšnoteikums juridiskās personas maksātnespējas procesa pieteikuma iesniegšanai tika paredzēta Depozīta iemaksa divu minimālo mēnešalgu apmērā. Savukārt ar 2010. gada 30. septembra likumu „Grozījumi Civilprocesa likumā” tas tika papildināts ar 46.¹ nodaļu „Juridiskās personas maksātnespējas procesa lietas”, ietverot 363.² panta normā arī prasību iesniegt Depozīta samaksu apliecināšu dokumentu.

Apstrīdētās normas pieņemtas un izsludinātas Satversmē un Saeimas

kārtības rullī paredzētajā kārtībā. Arī Pieteikuma iesniedzēja nav norādījusi uz apstākļiem, kas liecinātu par apstrīdēto normu pieņemšanas procedūras pārkāpumiem.

Līdz ar to apstrīdētajās normās ietvertais ierobežojums noteikts ar likumu.

11. Ikvienu pamattiesību ierobežojuma pamatā ir jābūt apstākļiem un argumentiem, kādēļ tas vajadzīgs, proti, ierobežojums tiek noteikts svarīgu interešu – leģitīma mērķa – labad.

Saskaņā ar Maksātnespējas likuma 62. panta otro daļu Depozīta mērķis ir segt juridiskās personas maksātnespējas procesa izmaksas, ja parādniekam nav mantas un kreditori nav izlēmuši izmantot citu finansēšanas avotu. Atbilstoši normatīvajam regulējumam, kas pastāvēja līdz Depozīta ieviešanai, šādu maksātnespējas procesu izmaksas tika finansētas no valsts budžeta līdzekļiem. Tādējādi valsts katru gadu finansēja tādu maksātnespējas procesu norisi, kuru ietvaros atgūt līdzekļus un segt kreditoru prasījumus nebija iespējams (*sk. lietas materiālu 102. – 103. lpp.*).

Izstrādājot jauno Maksātnespējas likumu, tika secināts, ka nav lietderīgi no valsts līdzekļiem finansēt procesus, kuriem pēc būtības nav nekādas ekonomiskas atdeves (*sk. likumprojekta Nr.1621/Lp9 „Maksātnespējas likums” anotācijas II sadaļas 1. punktu*). Maksātnespējas process ir darbietilpīgs un arī dārgs process, kuru vērts uzsākt tikai gadījumos, kad no tā ir kaut kāda atdeve galvenajām procesā iesaistītajām personām – parādnieka kreditoriem. Tāpēc tika nolemts, ka ieinteresētajām personām, kuras vēlas parādnieka maksātnespējas procesu, pašām ir jāuzņemas šā procesa finansēšanas risks (visupirms – maksātnespējas administratora atlīdzības apmaksā) gadījumā, kad parādniekam nav līdzekļu (*sk.: Jauja H. Piezīmes pie jaunā Maksātnespējas likuma. Jurista Vārds, 2011. gada 22. februāris, Nr. 8*).

Tāpat likumdevējs uzskatīja: ja tiks ieviests Depozīts, tad samazināsies nepamatotu maksātnespējas procesa pieteikumu skaits, savukārt tādējādi tiks ierobežota negodīgā konkurence, proti, tas, ka tirgus dalībnieki, izmantojot

maksātnešpējas procesu, cenšas traucēt konkurentu normālo darbību (*sk. likumprojekta Nr. 1621/Lp9 „Maksātnešpējas likums” anotācijas II sadaļas 2. punktu*).

Maksātnešpējas administrācija norāda, ka Depozīta iemaksas mērķis ir nodrošināt ne tikai jebkura maksātnešpējas procesa norisi, garantējot tam nepieciešamo finansējumu, bet arī maksātnešpējas procesu (gan katra atsevišķa procesa, gan visas maksātnešpējas jomas) efektivitāti, lai šo procesu rezultātā sabiedrība iegūtu vislielāko iespējamo labumu (*sk. lietas materiālu 102. – 103. lpp.*). Papildus tam Saeima uzsver, ka apstrīdētajās normās paredzētais Depozīts pilda zināmu „filtra” funkciju un ļauj atslogot gan tiesu darbu, gan arī maksātnešpējas procesu norisi kopumā (*sk. lietas materiālu 17. – 18. lpp.*).

Tādējādi apstrīdētajās normās ietvertais ierobežojums noteikts, lai nodrošinātu efektīvu maksātnešpējas procesa norisi, un tā leģitīmais mērķis ir citu cilvēku tiesību aizsardzība.

12. Samērīguma princips prasa ievērot saprātīgu līdzsvaru starp sabiedrības un personas interesēm, ja publiskā vara ierobežo personas tiesības un likumiskās intereses.

Lai secinātu, vai ir ievērots samērīguma princips, jānoskaidro:

1) vai likumdevēja izraudzītie līdzekļi ir piemēroti leģitīmā mērķa sasniegšanai,

2) vai nav saudzējošāku līdzekļu šā mērķa sasniegšanai un

3) vai labums, ko iegūst sabiedrība, ir lielāks par indivīda tiesībām un likumiskajām interesēm nodarīto zaudējumu.

Ja, izvērtējot tiesību normu, tiek atzīts, ka tā neatbilst kaut vienam no šiem kritērijiem, tad tā neatbilst arī samērīguma principam un ir prettiesiska (*sk. Satversmes tiesas 2002. gada 19. marta sprieduma lietā Nr. 2001-12-01 secinājumu daļas 3.1. punktu*).

13. Likumdevējs par leģitīmā mērķa sasniegšanas līdzekli noteicis Depozīta iemaksāšanu divu minimālo algu, tas ir, 400 latu apmērā.

13.1. Tas nodrošina juridiskās personas maksātnespējas procesa izdevumu segšanu, ja parādniekam nav līdzekļu. Tādā veidā tirgus pats finansē maksātnespējas procesu, un valstij nav jātērē līdzekļi to nodrošināšanai. Apstrīdētajās normās ietvertais regulējums veicina privāto iniciatīvu šajā jomā un ierobežo valsts līdzdalību privāttiesiskajās attiecībās.

13.2. Depozīta ieviešana stimulē kreditoru rīcību. Lai maksātnespējas procesa ietvaros atgūtu pēc iespējas vairāk naudas, ir svarīgi šo procesu sākt pēc iespējas ātrāk. Pieteicējs riskē ar Depozītu, tāpēc ir ieinteresēts pieteikumu iesniegt pēc iespējas ātrāk, negaidot mēnešiem vai pat gadiem ilgi, ka parādnieks viņam samaksās. Ja parādniekam būs pietiekami līdzekļi, Depozīts tiks atdots atpakaļ pieteicējam.

13.3. Savukārt parādnieka pārstāvjiem, kuriem likums uzliek par pienākumu parādnieka maksātnespējas gadījumā vērsties tiesā ar maksātnespējas pieteikumu, ir visas iespējas kontrolēt un prognozēt parādnieka finanšu stāvokli. Ņemot vērā Maksātnespējas likuma 60. panta trešajā daļā noteikto pienākumu iesniegt maksātnespējas pieteikumu, parādnieka pārstāvjiem būtu jārīkojas savlaicīgi, proti, brīdī, kad parādnieka rīcībā ir šāda nepieciešamā naudas summa. Ja šis brīdis ir nokavēts, naudas trūkums neatbrīvo parādnieka pārstāvjus no likumā noteiktās atbildības par maksātnespējas pieteikuma neiesniegšanu. Lai parādnieka pārstāvis netiktu saukts pie atbildības, viņam ir tikai viena iespēja – iesniegt pieteikumu, maksājot Depozītu nu jau no saviem personīgajiem līdzekļiem. Kompetentajām institūcijām, konsekventi praksē turoties pie šādas loģikas un saucot parādnieku pārstāvjus pie atbildības, ir iespējams nodrošināt reālu papildu stimulu savlaicīgai parādnieka maksātnespējas pieteikuma iesniegšanai (*sk.: Jauja H. Piezīmes pie jaunā Maksātnespējas likuma. Jurista Vārds, 2011. gada 22. februāris, Nr.8*).

13.4. Depozīts nodrošina arī to, ka neaktīvie un maksātnespējīgie uzņēmumi tiek likvidēti nevis maksātnespējas, bet vienkāršotas likvidācijas procesa ietvaros. Pieteicējs pats izlemj, vai viņam ir vērts riskēt ar Depozītu un iesniegt maksātnespējas pieteikumu. Likumdevējs prezumējis, ka pieteicēji

maksās Depozītu tikai tad, ja būs pārliecināti, ka parādniekam būs maksātspējas procesā atgūstami līdzekļi.

Līdz ar to Depozīta iemaksas noteikšana apstrīdētajās normās ir piemērots līdzeklis leģitīmā mērķa sasniegšanai.

14. Tā kā Depozīta iemaksa par maksātspējas pieteikuma iesniegšanu ir piemērots līdzeklis leģitīmā mērķa sasniegšanai, jānoskaidro, vai tas ir arī saudzējošākais līdzeklis.

14.1. Saeima uzskata, ka nav citu līdzekļu, kuri būtu tikpat iedarbīgi un kuri pamattiesības ierobežotu mazāk jūtami. Civilprocesa likumā darbiniekiem esot paredzēti pietiekami efektīvi tiesību aizsardzības līdzekļi, lai viņi varētu piedzīt savus prasījumus par darba samaksu.

Viens no veidiem, kā darbinieks var atgūt neizmaksāto darba samaksu, ir Civilprocesa likuma 50.¹ nodaļā paredzētā saistību piespiedu izpildīšana brīdinājuma kārtībā. Persona, kurai ir konkrēts un ar dokumentu pamatots prasījums pret parādnieku, lūdz, lai tiesa brīdina šo parādnieku par to, ka saistības jāizpilda labprātīgi un, ja parādnieks 14 dienu laikā neiesniegs iebildumus vai nesamaksās parādu, tiesnesis taisīs lēmumu par saistību piespiedu izpildi.

Saeima norāda, ka darbiniekam nav jāmaksā par prasības iesniegšanu saistību piespiedu izpildīšanai brīdinājuma kārtībā, lai atgūtu darba samaksu. Proti, Civilprocesa likuma 43. panta pirmās daļas 1. punkts paredz, ka no tiesas izdevumu samaksas valsts ienākumos atbrīvoti prasītāji prasībās par darba samaksas piedziņu un citos darbinieku prasījumos, kas izriet no darba tiesiskajām attiecībām vai ir ar tām saistīti.

Otrs veids, kādā darbinieks var atgūt viņam neizmaksāto darba samaksu, ir izmantot Civilprocesa likuma ceturtajā sadaļā paredzēto prasības tiesvedības kārtību. Proti, ja parādnieks pēc brīdinājuma saņemšanas iebildis pret maksājumu saistības pamatotību, darbiniekam ir tiesības iesniegt prasības pieteikumu vispārējā prasības tiesvedības kārtībā. Likumdevējs arī šajā gadījumā darbiniekus ir atbrīvojis no tiesas izdevumu samaksas valsts

ienākumos.

Tātad likumdevējs ir paredzējis vismaz divus tiesiskās aizsardzības līdzekļus darbiniekiem, kuriem darba devējs nav izmaksājis paredzēto darba samaksu. Abos gadījumos darbinieki ir atbrīvoti no tiesas izdevumiem.

Saskaņā ar Maksātnespējas likuma 57. panta 4. punktu un 60. panta trešo daļu pašam parādniekam (darba devējam) ir pienākums iesniegt maksātnespējas pieteikumu arī tad, ja tas nav pilnībā izmaksājis darbiniekam darba samaksu, kaitējuma atlīdzību sakarā ar nelaiemes gadījumu darbā vai arodslimību vai nav veicis sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas divu mēnešu laikā no izmaksai noteiktās dienas. Par šā pienākuma neizpildi Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa 166.³⁵ pantā ir paredzēta administratīvā atbildība. Līdz ar to šādos gadījumos darbiniekam nemaz nebūtu jāiesniedz maksātnespējas pieteikums (un jāmaksā Depozīts), jo šis pienākums visupirms gulstas uz darba devēju.

14.2. Izskatāmajā lietā apstrīdēto normu pārbaude veicama konkrētās kontroles ietvaros, proti, pēc tiesas pieteikuma, izvērtējot konkrētu situāciju.

No Satversmes tiesai iesniegtā pieteikuma izriet, ka darbinieki ir izmantojuši Civilprocesa likumā ietvertos tiesību aizsardzības līdzekļus (*sk. šā sprieduma 14.1. punktu*). Taču darbinieku prasījumi par darba samaksas piedziņu pat pēc tiesas sprieduma reāli nav izpildāmi. Turklāt konkrētajā situācijā arī darba devējs nav iesniedzis pieteikumu par maksātnespējas atzīšanu.

Šādā situācijā darbinieki saņemt darba samaksu vai vismaz kompensāciju no Garantiju fonda varētu vienīgi tad, ja darba devējs tiktu pasludināts par maksātnespējīgu. Savukārt, lai iesniegtu pieteikumu par maksātnespējas procesa ierosināšanu, darbiniekiem jāveic Depozīta iemaksa 400 latu apmērā. Līdz ar to likumdevēja norādītie darbinieku tiesību aizsardzības līdzekļi atsevišķos gadījumos nav lietojami un darbiniekiem savu tiesību aizsardzībai ir jāvēršas tiesā ar pieteikumu par darba devēja atzīšanu par maksātnespējīgu.

14.3. Saeima atzīst, ka Depozīta apmērs ir pietiekami liels, taču

vienlaikus norāda, ka darbiniekiem, kuri vēlas ierosināt sava darba devēja maksātnespējas procesu, ir iespēja apvienoties un iesniegt kopīgu maksātnespējas procesa pieteikumu. Tādējādi finansiālā slodze, ko rada Depozīts, proporcionāli tiktu sadalīta starp visiem darbiniekiem. Turklāt Depozītu esot iespējams saņemt atpakaļ, ja maksātnespējīgā persona pati var segt maksātnespējas procesa izmaksas.

Šāds Saeimas arguments nav pamatots, jo Satversmes 92. pantā nostiprinātās tiesības uz brīvu pieeju tiesai ir nevis kolektīvas, bet gan individuālas tiesības. Brīva pieeja tiesai tiek garantēta ikvienai personai. Personām nevar uzlikt par pienākumu apvienoties, lai īstenotu tām Satversmes 92. pantā garantētās pamattiesības. Līdz ar to šāds piedāvātais risinājums nav uzskatāms par efektīvu līdzekli personu pamattiesību aizsardzībai.

Turklāt Satversmes tiesa jau iepriekš ir norādījusi, ka darbinieka tiesības ierosināt darba devēja maksātnespējas procesu nav uzskatāmas par efektīvu personas sociālo pamattiesību īstenošanas mehānismu. Likumdevējs attiecībā uz šādiem gadījumiem nav nedz noteicis darbiniekam vienkāršotu kārtību savu tiesību aizsardzībai, nedz atbrīvojis viņu no Civilprocesa likumā paredzētās valsts nodevas nomaksas un Maksātnespējas likuma 62. panta pirmajā daļā paredzētā pienākuma iemaksāt Depozītu divu minimālo mēnešalgu apmērā (*sk. Satversmes tiesas 2011. gada 19. decembra sprieduma lietā Nr. 2011-03-01 30. punktu*).

Līdz ar to likumdevēja izraudzītais risinājums nav atzīstams par saudzējošāko līdzekli pamattiesību ierobežošanai.

15. Pieteikuma iesniedzēja norāda, ka saudzējošākais līdzeklis leģitīmā mērķa sasniegšanai būtu tiesas tiesības katrā atsevišķā gadījumā izvērtēt pieteicēju mantisko stāvokli un lemt par Depozīta apmēra samazināšanu vai atbrīvošanu no tā iemaksas, līdzīgi kā tas noteikts normatīvajā regulējumā par valsts nodevu un drošības naudas samaksu civilprocesa ietvaros.

Izvēloties saudzējošāko līdzekli, jāņem vērā, ka dažādu iemaksu veikšanas pienākums kā personas tiesību uz brīvu pieeju tiesai ierobežojums ir

pieļaujams tikai tad, ja tas nav šķērslis, kas liedz īstenot pamattiesības uz brīvu pieeju tiesai. Nedz Maksātnespējas likums, nedz ne arī Civilprocesa likums neparedz Depozīta apmēra samazināšanu vai arī personas atbrīvošanu no tā iemaksas.

Lai gan Depozīts maksātnespējas procesa nodrošināšanai un valsts nodeva vai drošības nauda tiesas procesa ietvaros ir dažādi institūti, kuri noteikti ar atšķirīgiem mērķiem, tomēr to ietekme uz personas brīvu pieeju tiesai samērīguma principa kontekstā ir izvērtējama līdzīgi. Satversmes tiesa līdzīgos gadījumos ir secinājusi, ka, neparedzot mehānismu, kā trūcīgas personas varētu pilnīgi vai daļēji atbrīvot no pienākuma veikt noteiktu iemaksu, lai piekļūtu tiesai, likumdevējs šīm personām pilnībā liedzis iespēju īstenot tiesības uz taisnīgu tiesu (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2006. gada 14. marta sprieduma lietā Nr. 2005-18-01 17. punktu un 2008. gada 20. novembra sprieduma lietā Nr. 2008-07-01 11.2. punktu*).

Arī izskatāmajā lietā personu likumisko interešu aizsardzība ir atkarīga no to finansiālajām iespējām. Paredzot noteiktu maksājumu – Depozītu, lai varētu uzsākt tiesvedību par juridiskās personas maksātnespēju, likumdevējam bija jāparedz iespēja aizstāvēt savas tiesības taisnīgā tiesā arī personām, kurām šādu finanšu līdzekļu nav.

Turklāt jāņem vērā arī tas, ka darbinieki tiek uzskatīti par sociāli vājākajām personām un tādām personām, kam papildus nepieciešama īpaša tiesiska aizsardzība. No darba tiesisko attiecību regulējuma izriet, ka viena no pusēm – darbinieks – atrodas ekonomiskajā ziņā vājākā pozīcijā (*sal. ar Satversmes tiesas 2001. gada 13. marta sprieduma lietā Nr. 2000-08-0109 secinājumu daļu un 2005. gada 17. janvāra sprieduma lietā Nr. 2004-10-01 9. punktu*).

Likumdevējs jau ir paredzējis vairākus darbinieku tiesību aizsardzības mehānismus. Piemēram, no tiesas izdevumu samaksas valsts ienākumos atbrīvoti prasītāji prasībās par darba samaksas piedziņu un citos darbinieku prasījumos, kas izriet no darba tiesiskajām attiecībām vai ir ar tām saistīti. Arī Maksātnespējas likuma 118. panta otrā daļa noteic, ka darbinieki ir īpaša un

prioritāra kreditoru grupa maksātnespējas procesa ietvaros.

Pieņemot apstrīdētās normas, likumdevējs nebija pietiekami izvērtējis darbinieku tiesību aizsardzību un nodrošinājis, lai tiesības uz taisnīgu tiesu būtu iespējams īstenot neatkarīgi no personas finansiālā stāvokļa.

Tādējādi apstrīdētās normas neatbilst samērīguma principam un ir pretrunā ar Satversmes 92. panta pirmo teikumu.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 30.–32. pantu, Satversmes tiesa

nosprida:

atzīt Maksātnespējas likuma 62. panta pirmās daļas un Civilprocesa likuma 363.² panta otrās daļas normas par maksātnespējas procesa depozīta iemaksu, ciktāl tās attiecas uz darbiniekiem, kuru vienīgais tiesību aizsardzības līdzeklis ir darba devēja pasludināšana par maksātnespējīgu, par neatbilstošām Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.

Spriedums stājas spēkā tā publicēšanas dienā.

Tiesas sēdes priekšsēdētājs

G. Kūtris